

Rapšu audzēšanas attīstības stratēģija 2013.-2020.gadam

|

Iveta Grudovska
SIA "LLU mps "Vecauce""

23.10.2012

Rapšu sējumu platība, kopražā un vidējā ražība reģionos 2010. gadā

(pēc CSP lauks. skait. rez.)

Statistiskais reģions	Sējumu platība ha	Kopražā t	Vidējā ražība cnt/ha
Latvija kopā	110 561	226 359	20,5
Pierīga	15 520	32 835	21,2
Vidzeme	14 600	20 010	13,7
Kurzeme	25 474	52 488	20,6
Zemgale	46 096	111 602	24,2
Latgale	8 871	9 424	10,6

Kopraža (tūkst. t) un apsētie hektāri (tūkst.ha)

	2007		2008		2009		2010		2011	
Kop raža t ha	196,9	99,2	198,5	82, 6	204,7	93,3	226,3	110,6	219,1	121,3
Z. rapši	118,3	48,8	146,4	33, 8	152,6	32,5	169,6	43,0	88,9	77
V. rapši	78,6	50,4	52,1	48, 8	52,6	60,8	56,7	67,6	130,2	44,3

- Pēc LAD informācijas par rapšu sējplatībām: 7 gadu periodā rapšu (gan vasaras, gan ziemas) sējplatības nav būtiski mainījušās Austrumlatgales, Ziemeļvidzemes un Viduslatvijas reģionos, kur pārsvars ir vasaras rapšu sējplatībām. Ziemas rapšu sējplatības palielinās Dienvidkurzemes un Ziemeļkurzemes reģionos, kur lielāka uzmanība tiek pievērsta agrotehnikai, paaugstinot rapšu ziemotspēju. Proporcioniāli maz ziemas rapšu ir Lielrīgas reģionā, kur pēdējos 5 gadus izaugsme nav vērojama. Zemgalē – pakāpeniski pieaug kopējā rapšu sējplatība, samazinās vasaras rapšu (izņemot 2011. gadu saistībā ar skarbajiem ziemošanas apstākļiem), pieaug ziemas rapšu platība.
- Kopējā tendence – saimniecības pakāpeniski pāriet uz ziemas rapšu audzēšanu pamatā ekonomisku apsvērumu vadīti. Atsevišķos gados novērotais vasaras rapšu pieaugums saistīts ar to, ka ziemas rapšus nav varēts iesēt optimālos termiņos, tādējādi rezervējot platības vasarājiem, vai pēc nelabvēlīgas ziemošanas rapšu platības tiek pārsētas.

Rapšaudzētāju skaits

(pēc CSP lauks. skait. rez.)

- 2010. gadā saskaitītas 1710 saimniecības ar rapšu sējumiem
- 50 % no kopējo saimniecību skaita apsaimnieko platību līdz 20 ha, no kopējās rapšu platības tas aizņem 6,2 % un vidējā ražība ir 15,5cnt/ha.
- Savukārt 67 saimniecības, kuras apsaimnieko virs 300 hektāriem nodrošina 32 % no kopējās rapšu platības, sasniedzot vidējo ražību 23,6 cnt/ha.
- Rapša sējplatības vidēji vienā saimniecībā ir **64** hektāri.
- 2011 gadā rapšu audzētāju skaits gan ir nedaudz samazinājies – 1578, arī vidējā raža nedaudz samazinājusies, bet kopīgās tendences nemainās.

Rapšu pārstrāde

- Biodīzeļdegvielas ražošanai Programmas darbības laikā tika iepirktas 198,4 tūkst. t rapšu sēklas, no tām Latvijā tika iepirktas vairāk kā puse - aptuveni 116,28 tūkst. t jeb 58,6%, kas ir aptuveni **10,6%** no rapšu kopražas
- Programmā tika paredzēts, ka biodegvielas ražošanai patēriņam vietējā tirgū 2010. gadā, tas ir 43 tūkst. t biodīzeļdegvielas un 32 tūkst. t bioetanola ražošanai, būtu nepieciešami nepārtikas kultūru sējumi 72 tūkst. ha (**46 tūkst. ha rapšu sējumi** un 26 tūkst. ha graudaugu sējumi) platībā.
- Biodīzeļdegviela praktiski tika saražota tādā apjomā, kā tika prognozēts, tātad notikusi tikai finansiāli atbalstāmās kvotas ietvaros.
- Informācija par rapšu sēklu eļļas, kas tiek izmantota kā degviela, realizāciju, Latvijā nav pieejama.
- Nav pieejami precīzi dati par vietējā tirgū realizētām rapšu sēklām, kas tiek izmantots pārstrādē, ar mērķi iegūt pārtikas eļļu. Tirgus pieprasījums ir neliels.
- Biodegvielas izmantošana būtu jāveicina ar dažādiem netiešā atbalsta pasākumiem, taču ne ar tiešā atbalsta maksājumiem!

Audzēšanas izmaksas

- Izmantojot *LLKC izstrādātos bruto aprēķinus rapšu audzēšanai 2011. gadam*, iegūst sekojošus rādītājus: pie plānotās ražas 3 t/ha ziemas rapšiem (tātad ieņēmumu daļa 900 Ls), apmēram **300 Ls ir mainīgās izmaksas**, kas sevī ietver sēklas, minerālmēslu, augu aizsardzības līdzekļu izmaksas pēc vienkāršotas shēmas: NPK 162:40:60, viens smidzinājums ar herbicīdu, viens ar insekticīdu un viens ar fungicīdu.
- Otra pozīcija ietver **mašīnu un roku darbu** (ņemot vērā vidējās pakalpojumu izmaksas pēc zemnieku aptaujas), kura arī veido apmēram **300 Ls/ha**. Tātad vienkāršoti rēķinot 300 Ls veidojas kā peļņa, pluss jāpieskaita platībmaksājumi. Diemžēl šī sistēma neuzskaita tā sauktās slēptās un arī administratīvās izmaksas, piemēram, zemes nomas maksu, sagādes izdevumus saistībā ar visu nepieciešamo izejvielu piegādi, dažādus izdevumus saistībā ar grāmatvedības, darba drošības, ugunsdrošības u.c. ievērošanu, augšņu analīzes, meliorācijas uzturēšanas izmaksas, graudu kaltes izmaksas u.c.
- Pamatizmaksas rapšu audzēšanā veidojas no izejmateriālu un tehnikas izmaksām (ieskaitot degvielu, remontmateriālus u.c.). Darbaspēka patēriņš salīdzinoši izmaksās sastāda apmēram 10 %, kas saistīts tikai ar mehanizācijas līmeņa nodrošināšanu.
- Vienkāršoti rēķinot, lai atgūtu ieguldītās izmaksas, **rapšu sēklu raža nedrīkst būt zemāka par 2 tonnām no hektāra**, pat gadījumā, ja izejvielu izmaksas tiek ekonomētas, piemēram, uz barības vielām, kuras netiek nodrošinātas vajadzīgajā daudzumā. Darbošanās ap 1 hektāru, neatkarīgi no ražas lieluma tāpat izmaksā vismaz 300 latu, neņemot vērā iepriekš neuzskaitītās tā sauktās administratīvās izmaksas. Mazajās saimniecībās iegūtās rapšu ražas pēdējo piecu gadu periodā: 1-1,5 t/ha, nav ekonomiski attaisnojamas. Papildus saņemtie hektārmaksājumi kompensē zaudējumus, bet nekādā veidā neveicina investīciju piesaisti modernizācijai, kas savukārt varētu veicināt ražības celšanos.

SVID

Stiprās puses

- Piemērots klimats rapšu produkcijas izaudzēšanai, pietiekams mitrums, mērena temperatūra (ilggadīgie meteoroloģiskie rādītāji neuzrāda anormālu sausumu vai plūdus, ka tiešā veidā var iznīcināt ražu)
- Pozitīvas iestrādes iepriekšējos 10 gados, pakāpeniska platību un kopražas palielināšanās
- Pietiekams informatīvais lauks – pieejami praktiski pielietojami risinājumi, plaša teorētiskā bāze, bijis atbalsts pētījumiem
- Stabils noieta tirgus, attīstītas eksporta iespējas (pateicoties LPKS „Latraps”, u.c. tirdzniecības kompānijās)
- ES konservatīvā nostāja un sabiedrības spiediens Latvijā neveicina ĢMO rapšu audzēšanas iespējas

Vājās puses

- Nepietiekams tehniskais nodrošinājums saimniecību līmenī,
- Nepietiekamas zināšanas, kas saistītas nevis ar informācijas nepieejamību, bet gan pašu lauksaimnieku pasivitāti
- Nepietiekams rapšu pārstrādes produkcijas noiets lokāli Latvijā un Baltijā, kas būtu alternatīva eksportam, ja mainās pasaules tirgi
- Neievērojot augmaiņu, veidojas atkārtoti sējumi, kas palielina slimību un kaitēkļu savairošanās risku, tādējādi samazinot ražas potenciālu
- Pastāv melnais tirgus (pārrobežu tirgus), kas samazina kopievākumu, un tiek deklarētas rapšu platības kā kultūraugs, lai gan preču produkciju neiegūst

Draudi

- Globālajā tirgū mazinoties pieprasījumam pēc biodīzeļdegvielas, samazināsies pieprasījums, līdz ar to cenas, ja netiks veidotas spēcīgas produkcijas realizācijas alternatīvas vietējā tirgū
- Attīstoties citām konkurētspējīgākām (arī, šķietami, negodīgi izveidotām, pateicoties mākslīgi veidotām valsts subsīdijām) nozarēm notiks cīņa par aramzemi
- Mākslīgi kavējot saimniecību palielināšanos, neatbrīvojas līdz šim mazintensīvi (vai nemaz – iespējams, epizodiski applāujot) izmantotās LIZ, kurās varētu audzēt rapšus
- Steidzami neveicot ārkārtas pasākumus meliorācijas sistēmu uzturēšanai un kopšanai, var zaudēt būtiskas agrotehniski iekoptas platības, jo nenotiek dabiska nokrišņu novadīšana
- Nepietiekami precīza agrotehnika (piem., novēloti sējas termiņi) kombinācijā ar bargiem klimatiskajiem apstākļiem (piem., kailsals ziemā) samazina ziemas rapšu ražu, tātad ekonomisko efektivitāti
- Samazinoties lauksaimniecības dzīvnieku blīvumam, samazinās organiskās vielas daudzums aramzemē, ko nevar palielināt ar minerālmēsliem, nepietiekams un nesabalansēts mēslojums nerada ražu pieaugumu
- Nepieaugot hektārmaksājumiem, nebūs motivācijas strādāt – kāpēc riskēt, ja var saņemt naudu par it kā neko nedarīšanu – zāles applāušanu

ļespējas

- Jāveicina būtiski lielāka rapšu pārstrādes produktu izmantošana pārtikas un dzīvnieku barības industrijā, veicinot lokālu pārstrādātāju attīstību, līdz ar to lielāku pievienoto vērtību
- Jāpalielina % biodīzeļdegvielas piejaukums fosilajai, kā arī jāpagarina šāda maisījuma izmantošana (izņemot tikai ziemas mēnešus), lai veicinātu rapšu eļļas noietu vietējā tirgū, jo jau uzbūvēto rūpnīcu jaudas ir pietiekamas
- ļespējas iegūt būtiski lielāku peļņu, nekā citām kultūrām, labvēlīgu apstākļu sakritībā – laba ziemošana, labas ražas un laba iepirkumcena
- ļespēja būtiski nepalielinot sējplatību, iegūt lielāku kopražu uz ražības paaugstināšanas rēķina, jo ir neizmantots ražu potenciāls
- Ievērojot visus AAL lietošanas pasākumus (tai skaitā sistēmas insekticīdu aizliegšanu rapšu ziedēšanas laikā) rapšu sējplatību pieaugums pozitīvi ietekmētu biškopības nozari

Paldies par uzmanību!

